

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.8.2](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.8.2)

УДК 351.82

*С. В. Свірко,
д. е. н., професор,
здобувач кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування,
Державний університет "Житомирська політехніка"
ORCID ID: 0000-0001-9157-4672*

*І. В. Супрунова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної безпеки,
Державний університет "Житомирська політехніка"
ORCID ID: 0000-0002-5800-3023*

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ЗАГРОЗА БЮДЖЕТНІЙ БЕЗПЕЦІ: НАПРЯМИ ДІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

*S. Svirko
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Economic Security, Public Management and Administration,
Zhytomyr Polytechnic State University*

*I. Suprunova
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Security,
Public Administration and Management, Zhytomyr Polytechnic State University*

SHADOW ECONOMY AS A THREAT TO BUDGET SECURITY: DIRECTIONS OF PUBLIC ADMINISTRATION

В статті здійснено опрацювання різних напрямів впливу тіньової економіки на бюджетну безпеку, що призвело до таких узагальнень щодо: неформальної сегмент економіки – проведення незареєстрованої індивідуальної підприємницької діяльності призводить до втрат доходів Державного і місцевих бюджетів у частині податкових надходжень фізичних осіб; прихований сегмент економіка – ведення легальної діяльності без відображення її в бухгалтерському обліку, а отже в податковому обліку та статистиці, призводить до втрат доходів Державного і місцевих бюджетів у частині податкових надходжень юридичних та фізичних осіб; квазіекономічний сегмент економіки – здійснення протиправних заходів з метою отримання власної вигоди у вигляді нелегальних доходів призводить як до втрат доходів Державного і місцевих бюджетів у частині потенційних податкових надходжень з доходів фізичних осіб, так і до збільшення витрат Державного і місцевих бюджетів через втрату державного та комунального майна (в частині незаконної приватизації державного або комунального майна); підпільний/кримінальний сегмент економіки – здійснення діяльності щодо виробництва/виготовлення та збут психотропних та наркотичних речовин, зброї, торгівлі людьми, нелегальних ігри, контрабанди призводить не тільки до втрат доходів Державного і місцевих бюджетів у частині потенційних податкових та неподаткових надходжень з доходів фізичних осіб, а й надзвичайній криміналізації суспільства, що неминуче викликає потребу у посиленні правоохоронної

діяльності, а отже збільшення видатків Державного і місцевих бюджетів на цю діяльність. Умотивовано, що рівень тінізації економіки країни в цілому негативно впливає на її борговий імідж, ускладнюючі процедури зовнішнього кредитування, необхідного на реформування і модернізації окремих сфер та напрямів суспільного життя країни. Умотивовано, що тіньову економіку слід вважати фактором загрози бюджетній безпеці країни, що через уникання її суб'єктів (юридичних та фізичних осіб) офіційного оподаткування, розкрадання державного майна або у інший прямий та непрямий спосіб призводить до зниження бюджетної безпеки в країні.

The article deals with various areas of influence of the shadow economy on budget security, which led to the following generalizations about: informal segment of the economy - unregistered individual entrepreneurial activity leads to loss of state and local budget revenues in terms of tax revenues of individuals; hidden segment of the economy - conducting legal activities without reflecting it in accounting, and hence in tax accounting and statistics, leads to loss of revenues of the State and local budgets in terms of tax revenues of legal entities and individuals; quasi-economic segment of the economy - the implementation of illegal measures to obtain their own benefits in the form of illegal income leads to both loss of state and local budget revenues in terms of potential tax revenues from personal income, and to increase state and local budgets due to loss of state and municipal property (in terms of illegal privatization of state or municipal property); underground / criminal segment of the economy - carrying out activities related to the production / manufacture and sale of psychotropic and narcotic substances, weapons, human trafficking, illegal games, smuggling leads not only to loss of state and local budget revenues in terms of potential tax and non-tax revenues. but also the extreme criminalization of society, which inevitably necessitates the strengthening of law enforcement, and hence an increase in expenditures of the State and local budgets for this activity. It is motivated that the level of shadowing of the country's economy as a whole has a negative impact on its debt image, complicating the procedures of external lending needed to reform and modernize certain areas and areas of public life. It is justified that the shadow economy should be considered a threat to the budget security of the country, which by avoiding its subjects (legal entities and individuals) official taxation, theft of state property or otherwise directly and indirectly leads to reduced budget security in the country.

Ключові слова: тіньова економіка; бюджетна безпека; Державний бюджет; місцевий бюджет; доходи; видатки; кредитування.

Keywords: shadow economy; budgetary security; the State budget; the local budget; incomes; expenses; crediting.

Постановка проблеми. Тіньова економіка як «...складне соціально-економічне явище, яке представлено сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але аморальних, економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності щодо отримання надприбутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків» надзвичайно негативно впливає на розвиток нашої країни у всіх сферах, знекровлюючи, перед усім, власне вітчизняну економіку [1, 2]. За статистичними даними незаангажованих джерел, у різні часи тінізація економіки нашої країни коливалась від 40% до 50%% ВВП: так, дослідження Київського міжнародного інституту соціології доводять, що у останні роки цей показник впевнено наближається до 50% ВВП [3, 4]. Втім, поза всі негативні явища, найбільш вразливими від тіньової економіки є Державний та місцеві бюджети, що не може не позначатись на рівні бюджетної безпеки, а отже стійкості всієї системи державних фінансів. З огляду на це, проведення дослідження щодо впливу тіньової економіки на бюджетну безпеку є вкрай актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Опрацювання питань тіньової економіки у різні часи були представлені в працях: В. Антипова, А. Базилюка, О. Бандурка, З. Варналій, В. Гончарова, М. Заверуха, С. Петренко, С. Ечмакова, С. Корецької, С. Нікітіна, Г. Лех, І. Мазур, В. Попович, І. Савченко, Є. Самойленко та інших. Віддаючи належне науковим здобуткам вказаних вчених, акцентуємо на відсутності жодного з досліджень, яке б презентувало вказану проблематику в контексті бюджетної безпеки країни.

Мета статті – дослідити проблематику тіньової економіки в контексті її впливу на бюджету безпеку країни.

Виклад основних результатів. Проблематику тіньової економіки має різні вектори, втім первинний полягає у багатоваріантності власне визначення поняття “тіньова економіка”. Опрацювання значної кількості джерел дозволило репрезентувати такі підходи:

- “сфера прояву економічної активності, яка спрямована на отримання доходу від здійснення заборонених видів діяльності або на ухилення від державного контролю та сплати податків при здійсненні легальних видів економічної діяльності” [5, с. 637];
- “ринкове виробництво товарів та послуг як заборонених, так і не заборонених законодавством, яке не враховується офіційною статистикою національного продукту і не пов’язане з будь-якими зобов’язаннями зі сплати податків державі” [6];
- “стан розвитку кризових, криміногенних процесів в економіці, коли доходи злочинного походження стали засобом скоєння нових, нерідко більш небезпечних злочинів, а отримані за рахунок їх скоєння доходи перестали мати споживчий характер, а трансформувались у базу відтворення незаконних капіталів і криміногенного потенціалу в усіх сферах цивільно-правових, організаційно-регулятивних і суспільно-економічних відносин” [7].
- “економічна діяльність, яка з якихось причин не враховується офіційною статистикою і не потрапляє до валового національного продукту. Вона проявляється у сукупності нелегальних і псевдолегальних операцій, що забезпечують рух речей, прав, дій як у нелегальній, так і в легальній сферах економіки” [8].
- “певний вид економічної діяльності, який приховується від держави та офіційно не зареєстрований, метою якого є отримання доходу від легальних або нелегальних видів діяльності в грошовому або натуральному вираженні” [9].
- “неконтрольовані суспільством процеси виробництва, розподілу, обміну і споживання товарно-матеріальних цінностей і послуг” [10];
- “діяльність юридичних та фізичних осіб, спрямована на отримання доходів від легальних або нелегальних видів діяльності в грошовому або натуральному виразі, які не враховуються офіційною статистикою” [11];
- “складне соціально-економічне явище, представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але переважно аморальних економічних відносин, що виникають між суб’єктами економічної діяльності з метою отримання надприбутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків” [12];
- “складне явище, представлене як сукупність не контрольованих і не регульованих як протиправних, так і законних економічних відносин між суб’єктами економічної діяльності, які мають н а меті незаконне (неофіційне) отримання доходу” [13];
- “частина економіки, яка не обраховується національною статистикою, не включається до валового національного продукту, а доходи від її діяльності приховуються від оподаткування” [14, С.15];
- “складне соціально-економічне явище, що є сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але аморальних економічних відносин між суб’єктами економічної діяльності з приводу отримання прибутку шляхом приховування доходів й ухилення від сплати податків” [2, С.11];
- “економічну категорію, котра віддзеркалює наявні нерегульовані економічні відносини між різними суб’єктами, що впливають з їхніх протиправних та протизаконних дій, породжених неконтрольованими подіями та викривленням інформаційного потоку про їхню діяльність, у результаті чого відбувається накопичення доходів злочинного походження і відтворення незаконних капіталів з одночасним зниженням рівня економічної безпеки країни” [14, С.58];
- «підсистема сегмента неконтрольованого державою національної економічної системи, складовими якої є також традиційна, неформальна і кримінальна економіки» [15, С.80];

Узагальнення вказаних підходів представлено на рис. 1.

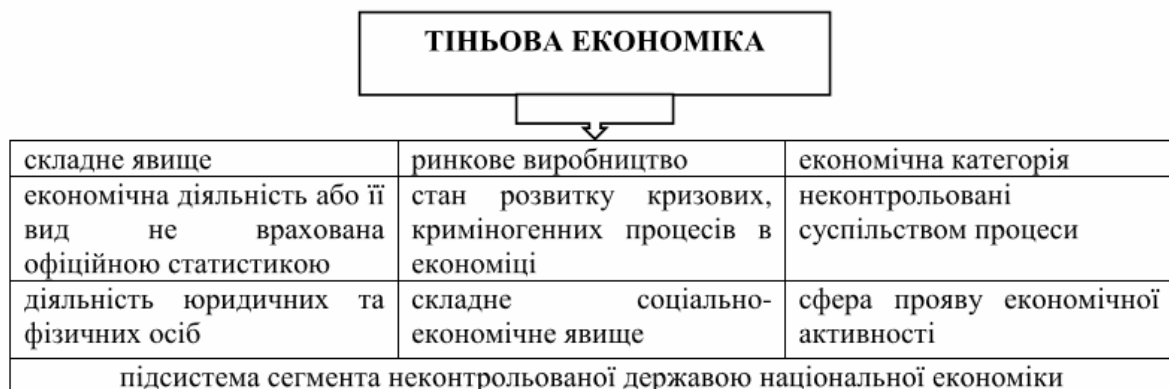

Рис. 1. Узагальнення відходів до визначення поняття “тіньова економіка”

Як, бачимо розуміння поняття “тіньова економіка” досить різняться, при чому кожний з авторів “має рацію” через індивідуальне фокусування авторського дослідження.

Тіньова економіка за своєю структурою включає неформальну, приховану, фіктивну, підпільну/кримінальну, при цьому сегментарно: перша – являє собою ту частину економіки, що функціонує легально, втім поза проведення офіційно визначених регламентаційних процедур (індивідуальне підприємництво без реєстрації суб’єкта господарювання); друга – являє собою ту частину економіки, що функціонує легально, втім не фіксується в межах обліку, оподаткування, статистики (діяльність юридичних і фізичних осіб, що не відбивається в бухгалтерському обліку та статистиці); третя – являє собою квазіекономічний сегмент, в межах якого здійснюється отримання доходів через шахрайство, корупцію тощо задля отримання власної вигоди (незаконна приватизація державного майна, хабарі, відмивання коштів, здирицтво, змова з метою збагачення тощо); четверта – частина економіки, в межах якої здійснюються заборонені види діяльності з метою отримання прибутків та надприбутків (виробництво/виготовлення та збут психотропних та наркотичних речовин, зброї, торгівля людьми, нелегальні ігри, контрабанда тощо).

Вчені виокремлюють сукупність політичних, соціально-економічних, морально-етичних та правових факторів впливу на тіньову економіку. Звертаючись до ролі державних органів щодо формування тіньової економіки, приєднаємось до висновку що [16, с. 14-15]:

- “тіньова економіка зароджується у надрах нормативно-правового поля, коли встановлені державою регулюючі засоби не відповідають дії об’єктивних економічних законів або не мають надійних механізмів контролю за здійсненням чинного законодавства;

- в умовах, коли держава через свої представницькі структури має найвищі повноваження в законотворчій, правоохоронній та виконавчій діяльності, саме зародження й поширення тіньової економіки вказує на терпимість держави до цього явища, що виникає внаслідок неузгодженості намірів і дій різних гілок влади, прорахунків або викривлень державної політики щодо розвитку окремих сфер, персональної заінтересованості в певних діях.

- тіньова економіка виникає тоді, коли дії владних і регулюючих структур держави, окремих людей або їх груп вступають у суперечність з об’єктивними економічними законами;

- її істотністю треба вважати перш за все приховання від держави результатів економічної діяльності однієї людини, або групи людей, що дає змогу їм не сплачувати податків та інших нарахунків на собівартість і прибуток, чим завдається значної шкоди державі у формуванні бюджету;

- функціонування тіньової економіки ґрунтується на безоплатному використанні суспільної власності: основних фондів, води, сировини, енергоносіїв, шляхів сполучення, трудових ресурсів (і, перш за все, висококваліфікованих кадрів), які користуються державною освітою, охороною здоров’я, культурою, соціальним та адміністративним захистом поряд з іншими формами державного впливу і підтримки.

- тіньова економіка слугує збагаченню певного кола людей за рахунок обкрадання всього суспільства і насамперед за рахунок джерел, які забезпечують фінансове наповнення державного бюджету”.

Опрацювання положень щодо впливу тіньової економіки на бюджетну безпеку потребує уточнення положень щодо останньої. На підставі дослідження положень бюджетного законодавства встановлено, що [17]:

- Предметом бюджетної безпеки виступає бюджетна система, бюджетний процес, бюджетний механізм;

- Суб’єктами бюджетної безпеки виступають органи державної влади та місцевого самоврядування;
- Об’єктами бюджетної безпеки є елементи бюджетної системи, бюджетного процесу, бюджетного механізму, структури бюджету тощо;

- Бюджетна безпека виступає складовою бюджетної політики на рівні Державного та місцевих бюджетів, а отже системи управління Державним та місцевими бюджетами;

- З точки зору процесуально-діяльнісного підходу “бюджетна безпека” ідентифікується як процес, що здійснюється в процесі людської діяльності;

- З точки зору явищного підходу тлумачення слова «безпека» у словниках української мови свідчить про однозначне визначення цього явища як «стан», зокрема: фінансової захищеності сектору загального державного управління, що характеризується платоспроможністю та фінансовою стійкістю держави, як економічного суб’єкту, що надає можливість інституціональним одиницям вказаного сектору реалізовувати повноваження на виконання функцій держави максимально результативно та ефективно в умовах мінливого середовища, зовнішніх та внутрішніх загроз;

- Метою бюджетної безпеки є розбудова оптимальних по структурі і внутрішнього наповнення та стійких до різних загроз Державного та місцевих бюджетів;

- Завданнями бюджетної безпеки є вивчення, упередження та ліквідація факторів- та чинників-загроз, оптимізація внутрішньої структури визначальних об’єктів.

Зауважимо, що на сьогодні, згідно нормативно-закріпленим методичним положенням, бюджетна безпека визначається як “стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції” [18]. В контексті цього та вищевказаних теоретико-методологічних позицій щодо бюджетної безпеки, сфера впливу на бюджетну безпеку вбачається наступним чином (таблиця 1).

Таблиця 1.
Об'єктний вплив тіньової економіки на бюджетну безпеку

<i>Вид тіньової економіки</i>	<i>Сфера впливу щодо бюджетної безпеки</i>
неформальна	Доходи Державного та місцевих бюджетів
прихована	Доходи Державного та місцевих бюджетів
фіктивна	Доходи і витрати Державного та місцевих бюджетів
підпільна/кримінальна	Доходи і витрати Державного та місцевих бюджетів

Опрацювання різних напрямів впливу тіньової економіки на бюджетну безпеку призвело до таких узагальнень щодо:

1. неформальної сегмент економіки – проведення незареєстрованої індивідуальної підприємницької діяльності призводить до втрат доходів Державного і місцевих бюджетів у частині податкових надходжень фізичних осіб;

2. прихований сегмент економіка – ведення легальної діяльності без відображення її в бухгалтерському обліку, а отже в податковому обліку та статистиці, призводить до втрат доходів Державного і місцевих бюджетів у частині податкових надходжень юридичних та фізичних осіб;

3. квазіекономічний сегмент економіки – здійснення протиправних заходів з метою отримання власної вигоди у вигляді нелегальних доходів призводить як до втрат доходів Державного і місцевих бюджетів у частині потенційних податкових надходжень з доходів фізичних осіб, так і до збільшення витрат Державного і місцевих бюджетів через втрату державного та комунального майна (в частині незаконної приватизації державного або комунального майна);

4. підпільний/кримінальний сегмент економіки – здійснення діяльності щодо виробництво/виготовлення та збут психотропних та наркотичних речовин, зброї, торгівлі людьми, нелегальних ігри, контрабанди призводить не тільки до втрат доходів Державного і місцевих бюджетів у частині потенційних податкових та неподаткових надходжень з доходів фізичних осіб, а й надзвичайній криміналізації суспільства, що неминуче викликає потребу у посиленні правоохоронної діяльності, а отже збільшення видатків Державного і місцевих бюджетів на цю діяльність;

Також слід вказати, що рівень тінізації економіки країни в цілому негативно впливає на її борговий імідж, ускладнюючі процедури зовнішнього кредитування, необхідного на реформування і модернізації окремих сфер та напрямів суспільного життя країни.

Втім, як зазначав Д.Касел, не варто ігнорувати і певні позитивні аспекти тінізації економіки за першими трьома сегментами, яка, за різних обставин, виступає як [19]:

– ««економічне мастило» (згладжує перепади в економічній кон'юктурі за допомогою перерозподілу ресурсів між легальною і тіньовою економікою, зокрема за часів кризи легальної економіки відбувається перехід виробничих ресурсів в тінь та їх повернення після виходу із кризи);

– «соціальний амортизатор» (помякшує небажані соціальні протиріччя, як то: неформальна зайнятість полегшує матеріальне становище малозабезпечених);

– «вбудований стабілізатор» (тіньова економіка підживлює своїми ресурсами легальну, зокрема неофіційні доходи використовуються для закупівлі товарів і послуг в легальному секторі, «відмиті» злочинні капітали оподатковуються і т. д.).

Попри наведені умовно позитивні сторони, тіньова економіка безумовно негативно впливає на Державний та місцевий бюджети країни. Отже, в контексті даного дослідження, тіньову економіку слід вважати фактором загрози бюджетній безпеці країни, що через уникання її суб'єктів (юридичних та фізичних осіб) офіційного оподаткування, розкрадання державного майна або у інший прямий та непрямий спосіб призводить до зниження бюджетної безпеки в країні. Такий підхід потребує активізації керуючого впливу державного управління на значний фактор загрози визначального виду з інших видів державної безпеки країни. Тим більше, що тіньова економіка виступає каталізатором стану власне державного управління, оскільки вона являє собою «системне явище господарювання асоціальної природи з різного роду інтенсивністю соціальної небезпеки, вона є формою кризи державного управління економікою і виявляється у розвитку дисфункціональності останнього.» [20, С.23].

Подолання вказаних негативних явищ в межах тіньової економіки, що погіршують стан бюджетної безпеки, потребують реформи державного управління і цілому, так і державною безпекою та економікою зокрема. Збалансоване проведення відповідних організаційних процедур, мотиваційних та контрольних заходів за умов безумовного дотримання чинного кримінального законодавства, дозволить мінімізувати ризики з боку тіньової економіки на бюджетну безпеку країни на всіх її рівнях. Конкретними заходами можуть стати [21]: скорочення обсягу державного втручання в економіку, удосконалення бюджетного процесу, системи оподаткування та банківської системи, контролю за державними видатками, прискорення приватизації та реструктуризації державних підприємств, соціального захисту громадян.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Проблема тіньової економіки носить інтернаціональний характер, про що свідчить рішення Всесвітнього економічного форумом щодо ключових глобальних ризиків майбутнього десятиріччя: разом з макроекономічною розбалансованістю та обмеженістю ресурсів розповсюдження тіньової економіки визнані проблемами «номер один» людства [22]. В нашій країні питання тіньової економіки стоїть надзвичайно гостро, а тому без керівної науково-обґрунтованої

позиції держави подолати його суспільство не в змозі. За цих умов важливим є чітка ідентифікація тіньової економіки як фактору загрози бюджетній безпеці країни, вивчення його проявів та напрямів. На продовження сформованих положень, подальші дослідження доцільно буде здійснити в контексті деталізації впливу всіх можливих форм проявів тіньової економіки, в межах її чотирьох видів, як на доходи і видатків Державного та місцевих бюджетів, так і на їх фінансування, кредитування та борг.

Список використаних джерел.

- 1 Базиліук А. В., Коваленко С. О. Тіньова економіка в Україні : монографія. Київ : НДЕІ Мінекономіки України, 1998. 206 с
- 2 Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання [Текст] : аналіт. огляд / [упоряд.: С. С. Чернявський, В. А. Некрасов, А. В. Титко та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 152 с.
- 3 Голубов О. Куди йдуть гроші. За обсягом тіньової економіки Україна вибилась у лідери Європи. № 46 журналу *Корреспондент* від 23 листопада 2012 <https://ua.korrespondent.net/journal/1429598-korrespondent-kudi-jdut-groshi-za-obsyagom-tinovoji-ekonomiki-ukrayina-vibilas-u-lideri-evropi>
- 4 Рівень тіньової економіки в Україні в 2018 р. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2797596-riven-tinovoji-ekonomiki-v-ukraini-stanovit-majze-polovinu-vid-vvp.html>
- 5 Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 3 / Ред. кол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.
- 6 Никитин С. Теневая экономика и налогообложение / С. Никитин, М. Степанова, Е. Глазова // *Мировая экономика и междунар. отнош.* – 2005. – № 2. – С. 24–30.
- 7 Попович В. Понятійний апарат як засіб відображення міждисциплінарного характеру тіньової економіки / В. Попович // *Вісн. Акад. правових наук України.* – 2002. – № 1. – С. 142–153.
- 8 Тацій В. Правові засоби детінізації економіки / В. Тацій // *Вісн. НАН України.* – 2001. – № 4. – С. 34.
- 9 Клименко С. Тіньова економіка в Україні: сутність, функції та наслідки / С. Клименко // *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України.* – 2012. – Вип. 2. – С. 241–247.
- 10 Петренко С. Теневая экономика: причины появления и влияние на легализованный сектор экономики / С. Петренко // *Вестник бухгалтера и аудитора Украины* [Текст]. — 2004. — № 3. — С. 40—42.
- 11 Мушинська Н. Ю. Деякі теоретичні аспекти проблеми тінізації економіки / Н. Ю. Мушинська // *Науч.-техн. сб. “Коммун. хоз-во городов”.* Вып. 61. – Х. : ХНАГХ, 2005. – С. 258– 262. – Серия : Экономические науки.
- 12 Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика [Текст] : [монографія] / І. І. Мазур. — К. : ВПШ “Київський ун-т”, 2006. — 239 с.
- 13 Варналій З. С. Актуальні проблеми забезпечення національної економічної безпеки в Україні / З. С. Варналій // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* [Текст]. — 2009. — № 1. — С. 1—18.
- 14 Гузенко О. П. Тіньова економіка як факторний сегмент загрози рівню економічної безпеки / О. П. Гузенко, В. В. Кадала // *Правовий часопис Донбасу.* – 2020. – № 1 (70). – С. 54–63.
- 15 Заверуха М. М. До визначення суті тіньових економічних процесів / М. М. Заверуха // *Ефективність державного управління.* – 2016. – Вип. 1-2(2). – С. 72–83.
- 16 Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методологічне узагальнення) / В. І. Антипов. – Вінниця : ДП ДКФ, 2006. – 1049 с.
- 17 Грицишен Д.О., Свірко С.В., Супрунова І.В. Бюджетна безпека як об'єкт аналітичних досліджень в умовах реформування системи управління місцевими бюджетами // *Журнал “Інвестиції: практика та досвід”.* - №24. -2019.- С.129-134.
- 18 Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
- 19 Cassel D. Funktionen der Schattenwirtschaft im Koordinationsmechanismus von Markt und Planwirtschaften / D. Cassel // *ORDO. Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft.* Bd. 37. – 1986. – S. 73–101.
- 20 Іванов Ю.Б. Тіньова економіка в контексті кризи державного управління// *Проблеми економіки.* №4, 2010. С.21-24.
- 21 Корецька С. О. "Тіньова" економіка: наслідки та методи подолання / С. О. Корецька // *Інвестиції: практика та досвід.* - 2011. - № 20. - С. 15-18.
- 22 *Global Risks Report 2011 Sixth Edition.* An initiative of the Risk Response Network. – Geneva : World Economic Forum, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://riskreport.weforum.org/global_risks_2011.pdf

References.

1. Bazyliuk, A.V. and Kovalenko, S.O. (1998), *Tin'ova ekonomika v Ukraini: monohrafiia*. [Shadow economy in Ukraine: monograph]. Research Institute of the Ministry of Economy of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

2. Cherniavs'kyj, S.S., Nekrasov, V.A. and Tytko, A.V. (2017), *Tin'ova ekonomika v Ukraini: stan, tendentsii, shliakhy podolannia: analit. ohliad* [Shadow economy in Ukraine: state, tendencies, ways of overcoming: analyst. review]. Nat. acad. internal affairs, Kyiv, Ukraine.
3. Holubov, O. (2012), "Where does the money go. In terms of the size of the shadow economy, Ukraine has become one of the leaders in Europe", *Correspondent magazine*, vol. 46, available at: <https://ua.korrespondent.net/journal/1429598-korrespondent-kudi-jdut-groshi-za-obsyagom-tinovoyi-ekonomiki-ukrayina-vibilas-u-lideri-evropi> (Accessed 14 Aug 2020).
4. Ukrinform, "The level of the shadow economy in Ukraine in 2018", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2797596-riven-tinovoi-ekonomiki-v-ukraini-stanovit-majze-polovinu-vid-vvp.html>, (Accessed 14 Aug 2020).
5. Mochernyj, S.V. (ed.) (2002), *Ekonomichna entsyklopediia: u tr'okh tomakh* [Economic Encyclopedia: in three volumes]. Vol. 3. Publishing Center "Academy", Kyiv, Ukraine.
6. Nikitin, S., Stepanova, M. and Glazova E. (2005), "Shadow economy and taxation", *Mirovaja jekonomika i mezhdunar. otnosh.*, vol. 2, pp. 24-30.
7. Popovych, V. (2002), "The conceptual apparatus as a means of reflecting the interdisciplinary nature of the shadow economy", *Visn. Akad. pravovykh nauk Ukr̄iny*, vol. 1, pp. 142-153.
8. Tatsiy, V. (2001), "Legal means of de-shadowing the economy", *Visn. NAN Ukr̄iny*, vol. 4, p.34.
9. Klymenko, S. (2012), "Shadow economy in Ukraine: essence, functions and consequences", *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, vol. 2, pp. 241-247.
10. Petrenko, S. (2004), "Shadow economy: reasons for the appearance and impact on the legalized sector of the economy", *Vestnik buhgaltera i auditora Ukrainy*, vol. 3, pp. 40-42.
11. Mushhins'ka, N.Ju. (2005), "Some theoretical aspects of the problem of shadowing of the economy", *Nauch.-tehn. sb. "Kommun. hoz-vo gorodov". Serija : Jekonomicheskie nauki*, vol. 61, pp. 258-262.
12. Mazur, I.I. (2006), *Detinizatsiia ekonomiky Ukr̄iny: teoriia ta praktyka: monohrafiia* [Detinization of the economy of Ukraine: theory and practice], VPC "Kyiv University", Kyiv, Ukraine.
13. Varnaliy, Z.S. (2009), "Actual problems of ensuring national economic security in Ukraine" *N̄k̄v̄ visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 1, pp. 1-18.
14. Guzenko, O.P. and Kadala, V.V. (2020), "Shadow economy as a factor segment of the threat to the level of economic security", *Pravovyy chasopys Donbas*, vol. 1(70), pp. 54-63.
15. Zaverukha, M.M. (2016), "To determine the essence of shadow economic processes", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia*, vol. 1-2(2), pp. 72-83.
16. Antypov, V.I. (2006), *Tin'ova ekonomika ta ekonomichna zlochynnist': svitovi t̄d̄ts̄ī kr̄ins'ki r̄ī ta pravovi zasoby kontroliu (teoretyko-metodolohichne uzahal'nennia)* [Shadow economy and economic crime: world trends, Ukrainian realities and legal means of control (theoretical and methodological generalization)], DP DKF, Vinnytsia, Ukraine.
17. Hrytsyshen, D.O., Svirko, S.V. and Suprunova, I.V. (2019), "Budget security as an object of analytical research in the context of reforming the local budget management system", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 24, pp. 129-134.
18. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order "On approval of Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (Accessed 14 Aug 2020).
19. Cassel, D. (1986), "Functions of the shadow economy in the coordination mechanism of market and planned economies", *ORDO. Jahrbuch fur die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, vol. 37, pp. 73-101.
20. Ivanov, Yu.B. (2010), "Shadow economy in the context of the crisis of public administration", *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 21-24.
21. Korets'ka, S.O. (2011), ""Shadow" economy: consequences and methods of overcoming" *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 15-18.
22. World Economic Forum (2011), "Global Risks Report 2011 Sixth Edition. An initiative of the Risk Response Network", available at: http://riskreport.weforum.org/global_risks_2011.pdf (Accessed 14 Aug 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.08.2020 р.